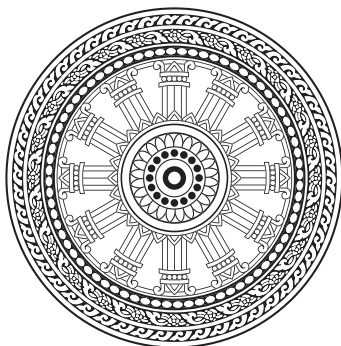

ธรรมธารา

Dhammadhara Journal of Buddhist Studies

ปีที่ 5 ฉบับที่ 1 (ฉบับรวมที่ 8) มกราคม - มิถุนายน พ.ศ. 2562

สำนักการศึกษา วัดพระธรรมกาย

ISSN 2408-1892

แนวโน้มและพัฒนากการทฤษฎีการกำเนิด ของพระพุทธศาสนาหายาน (1)

Prospects of the Theory of the Origins of Mahāyāna Buddhism (1)

ซาซากิ ชิซูกะ

SASAKI Shizuka

มหาวิทยาลัยฮานาโอะโนะ (花園大学) เกียวโต ประเทศญี่ปุ่น

ตอบรับบทความ: 14 มี.ค. 2562

รับบทความตีพิมพ์: 27 มี.ค. 2562

เริ่มแก้ไขบทความ: 16 มี.ค. 2562

เผยแพร่ออนไลน์: 22 เม.ย. 2562

แนวโน้มและพัฒนากาการทฤษฎีการกำเนิด ของพระพุทธศาสนาหายาน (1)

ชาชากิ ชีชุกะ

พระมหาพงศ์ศักดิ์ จานินโย (แปล)

บทคัดย่อ

ในบทความนี้ ผู้เขียนได้กล่าวถึงงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสืบค้นถึงต้นกำเนิดของพระพุทธศาสนาหายาน ซึ่งเมื่อพิจารณาถึงความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนาหายานและหินยานแล้ว มีความเป็นไปได้ในการกำเนิดอยู่ 2 ทาง ได้แก่ 1. พระพุทธศาสนาหายานมีต้นกำเนิดมาจากพระพุทธศาสนาฝ่ายหินยาน และ 2. พระพุทธศาสนาหายานกำเนิดขึ้นมาโดยไม่มี ความเกี่ยวข้องใดๆ กับพระพุทธศาสนาฝ่ายหินยานทั้งสิ้น

ในช่วงหลายปีที่ผ่านมา งานวิจัยส่วนใหญ่ในโลกโน้มเอียงไปทิศทางว่า ต้นกำเนิดของพระพุทธศาสนาหายานมาจากฝ่ายหินยาน อย่างไรก็ตาม แม้จะมีการศึกษาวิจัยในเรื่องนี้มาอย่างยาวนาน แต่นักวิจัยก็ยังไม่สามารถได้ข้อสรุปที่สอดคล้องกันทั้งหมดของต้นกำเนิดพระพุทธศาสนาหายานได้ ซึ่งจุดนี้แสดงให้เห็นว่าพระพุทธศาสนาหายานนั้นอาจจะไม่ได้มีต้นกำเนิดที่มาจากจุดกำเนิดเพียงหนึ่งเดียว แต่เป็นปรากฏการณ์จากจุดกำเนิดหลายๆ จุดพร้อมๆ กันในสังคมยุคนั้น

จากผลการศึกษาวิจัยของผู้เขียน ซึ่งอาศัยหลักฐานที่ไม่เกี่ยวข้องโดยตรงกับคัมภีร์ฝ่ายมหายาน อาทิ จารึกพระเจ้าอโศก พระวินัยปิฎก คัมภีร์อภิธรรม แสดงให้เห็นถึงจุดพลิกผันบางประการที่อาจนำไปสู่บทสรุปการกำเนิดขึ้นของพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน นั่นคือการปรับเปลี่ยนนิยามความหมายของสังฆเภท และผลจากการปรับเปลี่ยนนี้ทำให้หมู่สงฆ์ในพระพุทธศาสนายอมรับแนวคิดที่แตกต่างกันได้ ตราบเท่าที่หมู่สงฆ์ยังคงทำสังฆกรรมร่วมกัน เมื่อโลกของพระพุทธศาสนาในยุคนั้นเริ่มมีแนวความคิดในการยอมรับแนวคิดที่แตกต่าง รวมถึงการตีความคำสอนในรูปแบบที่แตกต่างออกไป เมื่อเป็นเช่นนี้ ย่อมสามารถอธิบายได้ถึงปรากฏการณ์การกำเนิดขึ้นของพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน ซึ่งเกิดขึ้นจากจุดกำเนิดหลายๆ จุดพร้อมๆ กันภายในพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานได้

คำสำคัญ : พัฒนาการ ต้นกำเนิด มหายาน หินยาน สังฆเภท

Prospects of the Theory of the Origins of Mahāyāna Buddhism (1)

SASAKI Shizuka

Abstract

In this article, the author presents an approach to be adopted by researchers when exploring the origins of Mahāyāna Buddhism. The approach can be posited when considering the relationship between the Mahāyāna and the Hīnayāna for two possibilities. One possibility is that the Hīnayāna represents the source from which the Mahāyāna was born; the other possibility, in contrast, is that the Mahāyāna had its origins somewhere completely unrelated to the Hīnayāna.

In recent years, the trends concerning the origins of the Mahāyāna seem to seek within the world of Hīnayāna Buddhism. However, in spite of many years of research, Mahāyāna Buddhism does not stem from a single origin. This shows that the Mahāyāna movement did not originate from a single source but manifested as a kind of social phenomenon that appeared

simultaneously in different places.

The result of the study shows that by using materials not directly related to Mahāyāna, such as the Aśokan edicts, the Vinaya, and the Abhidharma, the author has succeeded in clarifying to a certain extent the state of Buddhism immediately before the establishment of Mahāyāna, which became a cause of the emergence of Mahāyāna. The author clarifies Mahāyāna's emergence by explaining the change in the definition of saṅghabheda. As a result of this change, Buddhism turned into a religion that sanctioned any doctrine as long as people participated in the same group rituals. Then, the world of Buddhism as a whole came to recognize the coexistence of diverse and innovative doctrines. Consequently, it becomes possible to explain satisfactorily the phenomenon of the simultaneous emergence in different places of variegated Mahāyāna thought from within Hīnayāna Buddhism.

Keywords : prospects, origins, Mahāyāna, Hīnayāna, saṅghabheda

*การแปลและเรียบเรียงบทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของผลงานวิจัยในฐานะนักวิจัยพิเศษ ศูนย์วิจัย Research Center for World Buddhist Cultures, Ryukoku University 龍谷大学世界仏教文化研究センター ประเทศญี่ปุ่น โดยได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจาก Higashio Mech Co., Ltd. 東尾メック株式会社 ประเทศญี่ปุ่น

บทนำจากผู้แปลและเรียบเรียง

ผู้แปลและเรียบเรียงได้อาศัยบทความภาษาญี่ปุ่นที่ชื่อว่า “Daijō Bukkyō kigenron no tenbō” 大乘仏教起源論の展望 (แนวโน้มและพัฒนากาการทฤษฎีการกำเนิดของพระพุทธศาสนาหายาน) ของศาสตราจารย์ ดร. ซาซากิ ชิซุกะ (佐々木 閑) แห่งมหาวิทยาลัยฮานาไซโนะ (花園大学) ประเทศญี่ปุ่น จากหนังสือ *Shirīzu Daijō Bukkyō 1: Daijō Bukkyō to wa nani ka* シリーズ大乘仏教1: 大乘仏教とは何か (ซีรีส์พระพุทธศาสนาหายาน 1 : พระพุทธศาสนาหายานคืออะไร) (Sasaki, 2011: 73-112) ซึ่งรวบรวมบทความเกี่ยวกับงานวิจัยด้านพระพุทธศาสนาหายานที่อาจกล่าวได้ว่าใหม่ที่สุด โดยผู้แปลและเรียบเรียงเล็งเห็นประโยชน์อันจะเกิดขึ้นกับผู้ที่สนใจในการศึกษาพระพุทธศาสนาหายาน ทั้งนี้ไม่เพียงเฉพาะนักวิชาการพุทธศาสตร์เท่านั้น ยังรวมไปถึงนิสิต นักศึกษา และประชาชนผู้สนใจ เพราะเนื่องจากตำราและบทความด้านนี้ในประเทศไทยเรา ยังมีไม่มากนักหรือส่วนใหญ่แล้วเป็นตำราที่มีมาหรืออ้างอิงมาตั้งแต่ครั้งในอดีต นอกจากนี้ในสังคมปัจจุบันเป็นยุคของการสื่อสารอันไร้พรมแดนการทำงาน การแลกเปลี่ยนทางศิลปะและวัฒนธรรม เป็นสิ่งที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ แม้ในโลกของพระพุทธศาสนาก็เช่นเดียวกัน ดังนั้นหากเราเข้าใจถึงที่มาและการกำเนิดขึ้นของพระพุทธศาสนาหายานแล้วย่อมก่อให้เกิดความเข้าใจและประโยชน์ในการทำงานร่วมกันต่อไปในอนาคต

อนึ่ง เนื่องจากบทความที่นำมาแปลและเรียบเรียงนี้ มีเนื้อหาที่ค่อนข้างยาว ผู้แปลและเรียบเรียงจึงขอแบ่งออกเป็น 2 ตอน เพื่อความเหมาะสมและสอดคล้องระเบียบของทางวารสารธรรมธारा

จาก “หินยาน” สู “มหายาน”

ในบทความนี้ ผู้เขียนได้กล่าวถึงทิศทางการวิจัยเกี่ยวกับการกำเนิดพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน รวมถึงมุมมองในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวที่เกิดขึ้นในวิจัย¹ ก่อนอื่นผู้เขียนขอกล่าวถึงการใช้คำว่า “หินยาน” (Hīnayāna 小乘) ในบทความนี้ก่อน ผู้เขียนทราบดีว่าคำว่า “หินยาน” นี้เป็นคำที่มีความหมายไม่สู้ดีนักและอาจขาดความเหมาะสม แต่เป็นคำเดียวที่สื่อความหมายตรงข้ามกับคำว่า “มหายาน” (Mahāyāna 大乘) ได้ชัดเจนที่สุด ดังนั้นผู้เขียนจึงขอใช้คำว่า “หินยาน” ในบทความนี้เพื่อให้ง่ายต่อการอธิบาย² นอกจากนี้ผู้เขียนจะขอใช้คำว่า “พระศากยมุนี-

- 1 บทความนี้ได้เขียนเพิ่มเติมจาก Sasaki (2009) เพื่อให้เกิดความสมบูรณ์มากขึ้น
- 2 ปัจจุบันนักวิชาการฝั่งตะวันตกมักเรียกพระพุทธศาสนาฝ่าย “หินยาน” ว่า Main Stream Buddhism (พระพุทธศาสนากระแสหลัก) ทั้งนี้เพราะได้รับอิทธิพลจากงานวิจัยต่างๆ มี Prof. Dr. Gregory Schopen เป็นต้น โดยมีความเห็นว่าพระพุทธศาสนาฝ่าย “มหายาน” ในอินเดียนั้นไม่ได้มีความเจริญรุ่งเรืองมากนัก ดังนั้นเมื่อกล่าวถึงคำว่า Main คงต้องหมายถึงเอาทางพระพุทธศาสนาฝ่าย “หินยาน” นี่จึงเป็นที่มาของของคำว่า Main Stream Buddhism บ้างก็ใช้คำว่า “พระพุทธศาสนาเถรวาท” แต่เนื่องจากเถรวาทเป็นนิกายหลักในบรรดาพระพุทธศาสนาราว 20 นิกาย ในยุคก่อนการกำเนิดของพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน ซึ่งต่อมารวมเรียกพระพุทธศาสนาราว 20 นิกายนี้ว่า “พระพุทธศาสนาหินยาน” ดังนั้นหากจะใช้คำว่า “พระพุทธศาสนาเถรวาท” ก็จะไม่สื่อความหมายได้ไม่ตรง ดังนั้นผู้เขียนจึงขอใช้คำที่ดูเหมือนกับการย้อนกลับไปใช้คำในอดีต คือ คำว่า “หินยาน” และ “มหายาน” นอกจากนี้คำว่า “หินยาน” ยังเป็นคำที่

(อ่านเชิงอรรถในหน้าต่อไป)

พุทธเจ้า” ในการกล่าวถึงพระสมณโคดมสัมมาสัมพุทธเจ้า เพื่อให้ชัดเจน แยกจากพระพุทธรูปองค์อื่นๆ ของมหายาน

พระพุทธศาสนาถือกำเนิดขึ้นในดินแดนอินเดียโบราณเมื่อราว 2500 ปีก่อน ได้ถูกเก็บรักษาในฐานะคำสอนของพระศากยमुณีพุทธเจ้า และได้ขยายตัวไปทั่วอาณาบริเวณอินเดียและดินแดนข้างเคียงในเวลาต่อมา ได้มีบันทึกจากเอกสารทางประวัติศาสตร์ที่หลงเหลือมาถึงปัจจุบัน ที่ได้กล่าวถึงเหตุการณ์หลังจากที่พระศากยมุณีพุทธเจ้าปรินิพพาน ได้มีการแบ่งนิกายในพระพุทธศาสนาออกเป็น 2 นิกายในครั้งแรก และแบ่งออกเป็น 20 นิกายโดยประมาณในกาลต่อมา³ เกี่ยวกับบันทึกทางประวัติศาสตร์ในเรื่องดังกล่าว จะถูกต้องตรงไปตามความเป็นจริงหรือไม่นั้นยังมีข้อสงสัยอยู่ไม่น้อย สำหรับนักวิจัยประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาอินเดียแล้ว มีความจำเป็นที่จะต้องตั้งคำถามถึงความน่าเชื่อถือของหลักฐานต่างๆ ดังที่กล่าวมา

อย่างไรก็ตาม ความจริงที่ว่ามิเหตผลบางประการที่ทำให้หมู่สงฆ์ในพระพุทธศาสนาต้องแบ่งออกเป็นนิกายต่างๆ นั้น เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจริงในประวัติศาสตร์ ทั้งนี้เพราะหลักฐานต่างๆ ที่ปรากฏในหลักจารึกบันทึกการเดินทางของพระภิกษุชาวจีน รวมถึงคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา

(เชิงอรรถต่อจากหน้าที่แล้ว)

แสดงถึงความหมายตรงกันข้ามกับคำว่า “มหายาน” ได้อย่างชัดเจนที่สุด และหากเราใช้คำว่า “เถรวาท” แทนคำว่า “หินยาน” เสียแล้ว ก็อาจทำให้เกิดความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนในแง่มุมต่างๆ เชิงวิชาการได้ ดังนั้นผู้เขียนจึงขอใช้คำว่า “หินยาน” และ “มหายาน” แทนการใช้คำอื่นๆ

- 3 Bureau (1955), Tsukamoto (1966) นอกจากนี้ยังมีบทความของผู้เขียนที่ได้ให้ข้อสังเกตไว้ใน Sasaki (1998) ที่กล่าวถึงการที่นักวิชาการพยายามเขียนแผนภาพการแบ่งแยกออกเป็นนิกายต่างๆ โดยที่ยังขาดความเข้าใจในคัมภีร์อย่างแท้จริง

ได้มีการกล่าวถึงเรื่องราวการปรากฏอยู่ของนิกายต่างๆ มากมาย ดังนั้น การแบ่งแยกออกเป็นนิกายต่างๆ มากกว่า 10 นิกายในพระพุทธศาสนา นั้น เป็นเรื่องที่ปรากฏอยู่จริง นอกจากนี้ในปัจจุบันพระพุทธศาสนาที่ได้ เผยแผ่เข้ามาในศรีลังกาและภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้น ยังได้ ใช้ชื่อเรียกตนเองว่า “เถรวาท” (Theravāda 上座部) หรือ “วิภจจวาท” (Vibhajjavāda 分別說部) ซึ่งเป็นหนึ่งในหลายนิกายที่ปรากฏ (ถ้ากล่าวในเชิงอัตวิสัยแล้ว มักจะได้ยินว่า ตนเองนั้นเป็นพระพุทธศาสนาดั้งเดิมและ เป็นต้นกำเนิดของนิกายต่างๆ ในกาลต่อมา) นับเป็นหลักฐานชิ้นสำคัญ ในการยืนยันถึงการแบ่งแยกออกเป็นนิกายต่างๆ ในพระพุทธศาสนาฝ่าย “หินยาน” แต่สำหรับหลักฐานชิ้นสุดท้ายนี้ ยังมีข้อสงสัยอยู่บางประการ คือ พระพุทธศาสนาเถรวาทในศรีลังกาและภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้น เราสามารถสรุปชัดลงไปว่าเป็นนิกายที่เป็นหนึ่งเดียวกัน ได้หรือไม่ แต่อย่างไรก็ตาม ทั้งหมดนี้ก็ยังคงเป็นหลักฐานยืนยันถึงการ แบ่งแยกออกเป็นนิกายต่างๆ ในพระพุทธศาสนาในฝ่าย “หินยาน” ได้⁴

มาถึงคำถามที่ว่า “นิกายต่างๆ เหล่านี้มีหลักคำสอนอย่างไร” สำหรับหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาในศรีลังกาและภูมิภาคเอเชีย ตะวันออกเฉียงใต้นั้น สามารถกล่าวได้ว่าเป็นของฝ่าย “หินยาน” กล่าว คือ ให้ความสำคัญกับเรื่องความพยายามด้วยกำลังความสามารถของ ตนเองบนพื้นฐานของกฎแห่งกรรม และมุ่งเน้นเป้าหมายในการบรรลุ ความเป็นพระอรหันต์ผู้หมดกิเลส โดยการออกบวชประพฤติปฏิบัติธรรม โดยไม่มีหลักคำสอนในเรื่องวิธีของพระโพธิสัตว์ หรือแดนพุทธเกษตรต่างๆ ซึ่งมีปรากฏในฝ่าย “มหายาน”⁵ นอกจากนี้ยังมีนิกายที่กล่าวกันว่าเป็น

4 Sasaki (2002)

5 หนึ่งในคัมภีร์ชั้นหลังที่มีความสำคัญ คือ คัมภีร์วิสุทธิมรรค (Visuddhimagga) เกี่ยวกับแนวคิดในคัมภีร์นี้ได้มีการกล่าวไว้ใน Mizuno (1964) แต่ที่ว่า

พระพุทธศาสนาเชิงปรัชญาชั้นสูงอย่าง “สรวาสติवाद” (Sarvāstivāda 說一切有部) ก็มีคำสอนหลักที่เป็นของฝ่าย “หินยาน” เช่นกัน⁶

จากข้อเท็จจริงในเรื่องนี้ เราอาจตั้งสมมติฐานได้ว่า พระพุทธศาสนานิกายต่างๆ ที่ปรากฏในยุคนี้เป็นฝ่าย “หินยาน” ทั้งหมด กล่าวคือ พระพุทธศาสนาตั้งแต่ยุคพุทธกาลไปถึงยุคการแบ่งแยกออกเป็นนิกายต่างๆ ราว 20 นิกายนั้น ยังคงมีรูปแบบของหลักคำสอนในลักษณะเดียวกันอยู่นั่นเอง ด้วยเหตุนี้ ตรวบเท่าที่เรายังคงใช้สมมติฐานดังกล่าวอยู่ กรณีที่เราพูดถึงหลักคำสอนของ “หินยาน” จะรวมความตั้งแต่หลักคำสอนในสมัยพุทธกาลของ “พระศากยมุนีพุทธเจ้า” จนถึงพระพุทธศาสนานิกายต่างๆ รวมถึงพระพุทธศาสนาในศรีลังกาและภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในปัจจุบันทั้งหมด

ในโลกพระพุทธศาสนา ฝ่ายที่ดูเหมือนกับจะอยู่ตรงข้ามกับ “หินยาน” นี้คือ “มหายาน” โดยเป็นพระพุทธศาสนาที่มีความแตกต่างจาก “หินยาน” ทั้งในแง่ของหลักคำสอนและวิธีการปฏิบัติในรูปแบบใหม่ ซึ่งเมื่อพิจารณาถึงช่วงเวลาที่ยุคพระพุทธรูปศาสนาฝ่าย “มหายาน” ได้รับการเผยแผ่ในประเทศจีน หรืออายุของคัมภีร์ไบเบิลที่ถูกขุดพบใหม่ในแถบอัฟกานิสถานช่วงที่ผ่านมา พออนุมานได้ว่า “มหายาน” กำเนิดขึ้น

(เชิงอรรถต่อจากหน้าที่แล้ว)

จากงานวิจัยของ Mori (1989), (1999), (2006); Endō (1997), (2004); Katsumoto (2006) ที่ผ่านมา แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่ามีการนำแนวคำสอนของทางฝ่าย “มหายาน” เข้ามาในพระพุทธศาสนาศรีลังกาแน่นอนว่าแต่เดิมพระพุทธศาสนาในศรีลังกานั้นเป็นฝ่าย “หินยาน” แต่ทว่าในยุคหลังถัดมาได้มีการนำแนวคิดของทางฝ่าย “มหายาน” เข้ามาผสมผสานด้วย ดังนั้นคัมภีร์วิสุทธิมรรคนี้จึงเป็นข้อมูลสำคัญในการสืบค้นถึงเรื่องการกำเนิดของ “มหายาน” ดังจะกล่าวต่อไปในบทความ

ในช่วงก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 1 - 2 (ก่อน 100 - 200 B.C.) แต่ทว่าช่วงเวลาการกำเนิดที่แท้จริงนั้นยังคงเป็นปริศนา⁷

พระพุทธศาสนาฝ่าย “มหายาน” นั้น นอกจากเราจะไม่ทราบช่วงเวลาที่เกิดแล้ว เรายังไม่อาจทราบถึงสถานที่กำเนิดรวมถึงผู้ก่อตั้งขึ้นด้วย ซึ่งในความเป็นจริง “มหายาน” นั้นยากที่จะคิดได้ว่าเป็นนิกายที่มีหลักคำสอนเพียงหนึ่งเดียว หรือหากจะคิดว่าฝ่าย “มหายาน” นี้ แม้จะมีคัมภีร์อยู่มากมายและกระจายตัวอยู่ในหลายพื้นที่ แต่ทว่าเดิมทีนั้นมีเพียงหนึ่งเดียว หากในภายหลังได้รับการอธิบายจากคณาจารย์ต่างๆ ตามทรรศนะของตน จนกระทั่งมาสู่ความหลากหลายอย่างที่ปรากฏ ก็ไม่ใช่เรื่องง่ายที่จะสรุปเช่นนี้หากตั้งสมมติฐานว่าแรกเริ่มเดิมทีนั้นมีกลุ่มต่างๆ ที่ไม่ขึ้นต่อกัน ได้ให้กำเนิดพระพุทธศาสนาในรูปแบบต่างๆ ตามทรรศนะของกลุ่มตน นอกจากนี้ยังได้แต่งคัมภีร์ต่างๆ ขึ้น เพื่อสนับสนุนทรรศนะนั้นๆ และเมื่อล่วงกาลผ่านไป ได้ผ่านกระบวนการแลกเปลี่ยนทรรศนะซึ่งกันและกัน และรวมตัวกันขึ้น จนกระทั่งแปรเปลี่ยนไปสู่พระพุทธศาสนากระแสใหม่ที่เรียกว่า “มหายาน” น่าจะดูสมเหตุสมผลกว่า กล่าวคือ “มหายาน” เป็นกระบวนการหรือการขับเคลื่อนของพระพุทธศาสนาในรูปแบบใหม่ ซึ่งเป็นปรากฏการณ์รูปแบบหนึ่งในสังคมยุคนั้น โดยมีต้นกำเนิดจากหลายๆ ที่แล้วมารวมตัวกัน

พระพุทธศาสนาในรูปแบบใหม่ที่เรียกว่า “มหายาน” นี้ มีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาแบบเดิมอย่าง “หินยาน” ที่กล่าวในข้างต้นได้อย่างไร หากพิจารณาบนสมมติฐานที่ว่าพระพุทธศาสนานิกายต่างๆ ในยุคแรกราว 20 นิกายทั้งหมดนั้น คือ “หินยาน” และในความเป็นจริง พระพุทธศาสนาในศรีลังกาและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หรือพระพุทธศาสนานิกายเถรวาท รวมถึงนิกายต่างๆ นอกนี้ก็มิมีหลักคำสอนในลักษณะคล้ายกันที่เราเรียกว่า “หินยาน”

7 Braarvig et al. ed. (2000)

ก็อาจนำไปสู่แนวความคิดที่ว่า “มหายาน” กับหินยานนิกายต่างๆ ราว 20 นิกายนั้น มีต้นกำเนิดที่ไม่มีความเกี่ยวข้องกันแต่อย่างใด กล่าวคือ หมู่สงฆ์เดิมในพระพุทธศาสนานิกายหินยานต่างๆ นั้นได้ดำเนินวิถีชีวิตตามหลักคำสอนในลักษณะที่ใกล้เคียงกัน จากนั้นได้มีกลุ่มขับเคลื่อนกลุ่มใหม่ ที่มีแนวคำสอนรูปแบบใหม่ถือกำเนิดขึ้น และได้มีวิวัฒนาการจนมาเป็นพระพุทธศาสนาฝ่าย “มหายาน” เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วคงหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะนำมาสู่บทสรุปเช่นนี้

แต่ทว่าจากความเป็นจริงอีกด้านหนึ่งในประวัติศาสตร์ที่ว่า สรรวาสติวาทในกาลต่อมาได้มีปฏิสัมพันธ์กับทาง “มหายาน” หรือแม้แต่ว่าบันทึกการเดินทางของพระภิกษุชาวจีน ก็ได้มีการกล่าวถึงการอาศัยอยู่ร่วมกันภายในอารามเดียวกันของพระภิกษุ “มหายาน” และ “หินยาน”⁸ ดังนั้นเราจึงไม่อาจที่จะกล่าวได้ว่า นิกายต่างๆ ราว 20 นิกายนั้น อยู่เฉพาะในโลกของ “หินยาน” เท่านั้น และเมื่อเป็นเช่นนี้ ก็มีความเป็นไปได้ที่จะมีพระพุทธศาสนาฝ่าย “หินยาน” ที่เห็นด้วยหรือมีหลักคำสอนของฝ่าย “มหายาน” ปรากฏอยู่ในกรณีนี้ “มหายาน” จึงมีความเป็นไปได้ที่จะเกิดจากภายในพระพุทธศาสนานิกายหินยานนิกายต่างๆ ราว 20 นิกายนั้น กล่าวคือ “มหายานเกิดขึ้นจากภายในหินยาน” นั่นเอง และเมื่อเป็นเช่นนี้ ปัญหาที่ว่า “หินยาน” กับ “มหายาน” มีความสัมพันธ์กันอย่างไร และปัญหาที่ว่า “มหายาน” เกิดขึ้นจากที่ใด จึงเป็นปัญหาสำคัญที่นักวิชาการพุทธศาสตร์ในปัจจุบันจะต้องแสวงหาคำตอบ

8 เกี่ยวกับเรื่อง “มหายาน” และ “หินยาน” ที่ปรากฏในบันทึกการเดินทางของพระภิกษุชาวจีน สามารถศึกษารายละเอียดได้ใน Hirakawa (1968: 699-721)

สมมติฐานเกี่ยวกับการกำเนิดของพระพุทศาสนาฬายาน

เมื่อพิจารณาถึงความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทศาสนาฬาย “หินยาน” กับ “มหายาน” สามารถตั้งสมมติฐานความเป็นไปได้ 2 ประการ คือ

1. ความเป็นไปได้ที่ “มหายาน” มีต้นกำเนิดมาจาก “หินยาน” ซึ่งถือกำเนิดมาก่อนหน้านั้น
2. ความเป็นไปได้ที่ “มหายาน” ไม่มีความเกี่ยวข้องใดๆ กับ “หินยาน” ซึ่งทั้งสองถือกำเนิดขึ้นในที่ต่างกัน

วงการพระพุทศาสนาตร์ภายในประเทศญี่ปุ่นภายหลังสมัยเมจิ (Meiji period 明治期) รวบรวมคริสต์ศตวรรษที่ 19 ได้ถือเอาความเป็นได้ประการที่ 1 โดยอาศัยหลักฐานที่ปรากฏใน “สมยเภทปรจนจักร” (*Samayabhedoparacanacakra* 異部宗輪論) ซึ่งเป็นคัมภีร์ที่บอกเล่าเรื่องราวประวัติศาสตร์ของพระพุทศาสนาิกายๆ ต่างที่มีอยู่ราว 20 นิกาย⁹ โดยมีสาระสำคัญที่ว่า ภายหลังจากที่พระพุทศาสนาได้แบ่งออกเป็น 2 นิกาย คือ “เถรวาท” และ “มหาasangฆิกะ” (*Mahāsāṃghika* 大衆部) ในเบื้องต้น ในกาลต่อมาทางฝ่าย “มหาasangฆิกะ” แบ่งออกเป็นนิกายย่อยๆ อีกในกาลต่อมา ซึ่ง “มหายาน” เองก็ได้ถือกำเนิดขึ้นจากฝ่าย “มหาasangฆิกะ” นี้เช่นกัน แต่ทว่าในคัมภีร์ดังกล่าวก็ไม่ได้มีการกล่าวถึงอย่างเป็นทางการว่า “มหายาน” นี้เกิดจาก

9 Shimoda (1997) ได้อธิบายถึงประวัติศาสตร์ในการวิจัยเรื่องการกำเนิดของพระพุทศาสนาฬายานไว้อย่างละเอียดใน “บทนำ: ปัญหาของการศึกษาวิจัยคัมภีร์พระพุทศาสนาฬายาน” (Jorōn: Daijō kyōten kenkyūno sho mondai 序章: 大乘經典研究の諸問題) โดยกล่าวถึงการที่ “มหายาน” มีต้นกำเนิดมาจาก “มหาasangฆิกะ”

นิกายย่อยใด หรือมีความสัมพันธ์กันอย่างไรระหว่าง “มหายาน” กับนิกายย่อยๆ ดังกล่าว กล่าวไว้เพียงแต่ว่า “มหายาน” เกิดจาก “มหาasanghika” เท่านั้น¹⁰

ถ้าเราอาศัยสมมติฐานดังกล่าวที่มาจาก “สมัยเถาเถาปริกษา” นี้ ก็จะนำไปสู่บทสรุปที่ว่า “มหายาน” เกิดจากส่วนหนึ่งของ “หินยาน” กล่าวคือ “หินยาน” บังเกิดขึ้นก่อนและหลังจากนั้น “มหายาน” จึงได้ถือกำเนิดขึ้น แต่อย่างไรก็ตาม แม้เราจะยอมรับในความเป็นไปได้นี้ก็ตาม ก็ยังคงไม่สามารถตอบคำถามได้ว่า “มหายาน” บังเกิดขึ้นด้วยสาเหตุอันใด ทำไมพระพุทธศาสนาในฝั่ง “มหาasanghika” จึงมีการเปลี่ยนแปลง และต้องให้กำเนิดแนวคำสอนใหม่อย่าง “มหายาน”

แต่ถ้าเราปฏิเสธสมมติฐานข้างต้น ความเป็นไปได้ประการที่ 2 คือ ความเป็นไปได้ที่ “มหายาน” ไม่มีความเกี่ยวข้องใดๆ กับ “หินยาน” ทั้งสองถือกำเนิดขึ้นในที่ต่างกัน¹¹ ซึ่งผู้ที่นำเสนอสมมติฐานนี้ คือ Prof. Dr. Akira Hirakawa และเมื่อสมมติฐานนี้ได้ผ่านการพิจารณาวิจัยในแง่มุมของที่หลากหลาย ซึ่งละเอียดกว่าการอาศัยหลักฐานจากคัมภีร์ใด คัมภีร์หนึ่งเหมือนอย่างสมมติฐานแรก ในวงการพุทธศาสตร์จึงนิยมเรียกสมมติฐานนี้ว่า “ทฤษฎีของ Hirakawa” โดยมีสาระสำคัญดังต่อไปนี้

ในยุคที่พระพุทธศาสนาฝ่าย “มหายาน” ยังไม่ถือกำเนิดขึ้น มีเพียงแต่ “หินยาน” เท่านั้น (และแน่นอนว่าในยุคนั้นยังไม่ปรากฏชื่อเรียกในเชิงดูหมิ่นและไม่เหมาะสมอย่าง “หินยาน”) จุดมุ่งหมายในพระพุทธศาสนา คือ การประพฤติปฏิบัติธรรมเพื่อความหลุดพ้น อยู่ที่บรรพชิตผู้ออกบวช คือ พระภิกษุและภิกษุณี ซึ่งพระภิกษุและภิกษุณีนี้ได้อาศัยระเบียบปฏิบัติเฉพาะในการอยู่ร่วมกันที่เรียกว่า “พระวินัย” ในการดำรงชีพและประพฤติปฏิบัติธรรมในเพศบรรพชิตรวมกันเป็น

10 Hirakawa (1968)

11 อ้างอิงเชิงอรรถที่ 10

หมู่สงฆ์ซึ่งหมู่สงฆ์ดังกล่าวได้กระจายตัวอยู่ในภูมิภาคอินเดียและศรีลังกา เป็นกลุ่มดั้งเดิมของพระพุทธศาสนาในยุคหนึ่ง จนกระทั่งวันเวลาได้ล่วงมาถึงวันที่มีกลุ่มบุคคลผู้มีแนวความคิดที่แตกต่างจากพระพุทธศาสนา กลุ่มเดิมได้บังเกิดขึ้น กลุ่มบุคคลเหล่านี้ไม่ใช่ “พระภิกษุและภิกษุณี” หากแต่เป็น “อุบาสกและอุบาสิกา” หรือคฤหัสถ์ทั่วไปในสังคมนั่นเอง แน่นนอนว่ากลุ่มอุบาสกและอุบาสิกาเหล่านี้มีศรัทธาในคำสอนของพระศาकย牟尼พุทธเจ้า หากแต่มีแนวความคิดที่แตกต่างออกไปว่า “ผู้ที่สามารถประพฤติปฏิบัติธรรมเพื่อความหลุดพ้นได้นั้นไม่ได้มีเพียงบรรพชิตเท่านั้น แม้คฤหัสถ์ผู้ครองเรือนก็สามารถกระทำได้” ซึ่งเป็นแนวความคิดที่ต่างออกไปจากแนวความคิดดั้งเดิม นอกจากนี้ผลสัมฤทธิ์ของการประพฤติปฏิบัติธรรมนั้นยังสูงล้ำไปกว่าแนวคิดดั้งเดิม กล่าวคือสามารถก้าวข้ามขีดความสามารถที่ “พระภิกษุและภิกษุณี” ของฝ่าย “หินยาน” จะสามารถบรรลุได้ คือ “พระอรหันต์” ไปสู่สภาวะที่สูงกว่า คือ “พระพุทธเจ้า” ได้ และด้วยสาเหตุที่เป็นกลุ่มของคฤหัสถ์ผู้ครองเรือนย่อมไม่มีการอยู่ร่วมกันอย่างหมู่สงฆ์ในวัดวาอาราม หากแต่ได้ดำเนินการกระบวนการพระพุทธศาสนาในรูปแบบใหม่ โดยการสร้าง “พระสถูป” เพื่อบูชาพระบรมสารีริกธาตุของพระศาकย牟尼พุทธเจ้า ซึ่งแต่เดิมนั้นจะเห็นได้ว่าพระสถูปทั้งหลายนั้นอยู่นอกพื้นที่ของอาราม กล่าวคืออยู่นอกเหนือพื้นที่การดูแลของพระภิกษุและภิกษุณีนั่นเอง กลุ่มคฤหัสถ์เหล่านี้ได้บูชาพระสถูปอย่างต่อเนื่อง โดยมีแนวความคิดที่ว่า เป็นการเข้าเฝ้าและฟังธรรมต่อหน้าพระพักตร์ของพระศาकย牟尼พุทธเจ้า และเมื่อเดินทางมาถึงจุดหนึ่งก็ได้ก่อกำเนิดเป็น “คัมภีร์พระพุทธศาสนา มหายาน” ขึ้น ทั้งหมดนี้คือ “ทฤษฎีของ Hirakawa”

ถ้าเราพิจารณาตาม “ทฤษฎีของ Hirakawa” ดังกล่าวจะพบว่า “มหายาน” นั้นบังเกิดขึ้นจากกลุ่มของคฤหัสถ์ผู้ครองเรือน ไม่ได้มี

ความเกี่ยวข้องกันอย่างไรกับหมู่สงฆ์ของ “หินยาน” แม้แต่น้อย กล่าวคือ สามารถแยก “หินยาน” และ “มหายาน” ขาดออกจากกันเป็น 2 กลุ่ม ได้อย่างสนิทและไม่ต้องสนใจถึงประเด็นที่ว่า มีสาเหตุบางประการที่ทำให้ทางฝ่าย “หินยาน” เกิดการเปลี่ยนแปลง จนเป็นเหตุให้ “มหายาน” บังเกิดขึ้น นั่นคือ พระพุทธศาสนานิกายต่างๆ ราว 20 นิกายในยุคนั้น ล้วนมีแนวคำสอนแบบ “หินยาน” และก็ยังคงเป็นเช่นนั้นอยู่ ไม่เปลี่ยนแปลง จนกระทั่งดำเนินมาถึงยุคหนึ่งก็มีพระพุทธศาสนา รูปแบบใหม่ที่เรียกว่า “มหายาน” บังเกิดขึ้น

เมื่อทฤษฎีดังกล่าวของ Prof. Dr. Akira Hirakawa ได้ออกมาสู่วงการพุทธศาสตร์ในปี ค.ศ. 1968 (พ.ศ. 2511) ได้ล้มสมมติฐานหรือแนวคิดที่ว่า “มหายานเกิดจากมหาสงฆ์” ไป และได้รับการยอมรับในวงวิชาการมายาวนานกว่า 30 ปี แต่ถึงกระนั้น ทฤษฎีดังกล่าวนี้ ยังคงไม่ได้ตอบคำถามที่ว่า เหตุใดทางฝ่าย “มหายาน” จะต้องสร้างแนวคำสอนใหม่ที่มีลักษณะพิเศษเช่นนี้ให้เกิดขึ้น ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นจริงในประวัติศาสตร์ยุคนั้น¹² ถ้าเราจะหยุดอยู่เพียงแนวความคิดที่ว่า “มหายาน” เป็นแนวคำสอนใหม่คำสอนหนึ่งที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาหนึ่ง โดยกลุ่มคนกลุ่มหนึ่ง ซึ่งเกิดขึ้นมาโดยลำพัง ไม่ได้มีวิวัฒนาการมาจากส่วนใดในพระพุทธศาสนากระแสหลักเดิม ก็ย่อมได้ แต่เมื่อพิจารณาถึงปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้น เราคงหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องสืบหากันต่อไปถึงต้นกำเนิดของปรากฏการณ์นั้น ซึ่ง “ทฤษฎีของ Hirakawa” ยังไม่ได้ให้คำตอบในเรื่องดังกล่าวไว้โดยละเอียด

12 Prof. Dr. Akira Hirakawa ได้กล่าวถึงตัวอย่างแนวคิดที่มีอิทธิพลต่อกลุ่มคฤหัสถ์ เช่น “ชาดก” หรือ “พุทธพยากรณ์จากพระที่บิณฑบาตเจ้า” ที่อยู่ในพระพุทธศาสนาหินยาน

ทิศทางการศึกษาเกี่ยวกับการกำเนิดของ พระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานในปัจจุบัน

ในช่วงเวลาที่ผ่านมา เริ่มมีงานวิจัยที่ออกมาท้าทาย “ทฤษฎีของ Hirakawa” ให้เห็นเป็นระยะๆ โดยสืบค้นกลับไปถึงหลักฐานที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานและหลักจารึกต่างๆ อย่างละเอียด ทำให้เห็นถึงความเชื่อมโยงระหว่าง “หินยาน” และ “มหายาน” อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ซึ่งงานวิจัยเหล่านี้ไม่ว่าจะเป็นของทางฝั่งตะวันออกหรือตะวันตก ต่างได้แสดงทรรศนะในทิศทางที่ทำให้เราเห็นว่าพระพุทธศาสนา กลุ่มใหม่ออย่าง “มหายาน” นั้น มีต้นกำเนิดมาจากพระพุทธศาสนา กลุ่มดั้งเดิมอย่าง “หินยาน”¹³

เมื่อพิจารณาอย่างผิวเผินแล้วอาจทำให้เราคิดว่าทิศทางการวิจัยใหม่เหล่านี้ปฏิเสธ “ทฤษฎีของ Hirakawa” แล้วย้อนกลับไปสู่แนวความคิดที่ว่า “มหายานเกิดจากมหาasanghika” ซึ่งในความเป็นจริงแล้ว ไม่ได้เป็นเช่นนั้นเสียทีเดียว กล่าวคือ ในวงวิชาการไม่ได้อาศัยหลักฐานที่ปรากฏในคัมภีร์ “สมัยเถรวาทปรจจนจักร” เพียงลำพังเหมือนอย่างเดิม

13 ดังตัวอย่างของงานวิจัยที่ปรากฏในเอกสารอ้างอิงท้ายบทความนี้ เช่น Schopen (1975), (1979), (1985), (1987), (2000a), (2000b); Harrison (1987), (1995a), (1995b), (2003); Nattier (2003); Silk (1994a), (1994b), (2002), (2008); Shimoda (1997), (2009); Hakamaya (2002); Sasaki (1989-1999), (1997), (2000), (2002a), (2002b), (2004), (2009) ซึ่ง Shimoda (1997) ยังได้กล่าวถึงประวัติศาสตร์ของการวิจัยเกี่ยวกับการกำเนิดของพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานไว้ได้อย่างละเอียด อีกทั้งยังได้หยิบยกงานวิจัยที่มีความเห็นแตกต่างจาก “ทฤษฎีของ Hirakawa” ขึ้นมากล่าวอีกด้วย นอกจากนี้ Watanabe (2010) ยังได้กล่าวถึงทิศทางการวิจัยในด้านนี้ ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นบทความที่มีประโยชน์ต่อการทำวิจัยต่อไปในอนาคต

อีกต่อไป และจากการที่ Prof. Dr. Akira Hirakawa ได้ศึกษาวิจัยในแง่มุมต่างๆ มากมาย จนกระทั่งได้บทสรุปออกมาเป็นทฤษฎีดังกล่าวของตนเอง ได้ส่งผลกระทบถึงนักวิชาการรุ่นใหม่ในแง่ของรูปแบบการศึกษาวิจัยองค์รวมในด้านต่างๆ อย่างละเอียด ซึ่งนำไปสู่กระแสที่เห็นว่าควรแก้ไข “ทฤษฎีของ Hirakawa” ให้ถูกต้องสมบูรณ์ยิ่งขึ้น¹⁴

-
- 14 แต่ทั้งหมดที่กล่าวมานี้ จำกัดอยู่ในวงวิชาการพุทธศาสตร์ของประเทศญี่ปุ่นเท่านั้น สำหรับวงวิชาการในฝั่งตะวันตกได้กล่าวเพียง “บทสรุป” และขยายผลบทสรุปของ “ทฤษฎีของ Hirakawa” นั้นออกไปเท่านั้น แต่ทว่า “รูปแบบและแนวทาง” ของการวิจัยใน “ทฤษฎีของ Hirakawa” นั้น ยังไม่เป็นที่ทราบในวงกว้างนัก นอกจากนี้ “ทฤษฎีของ Hirakawa” นั้นได้ถูกปฏิเสธโดยงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหลักจริยของ Prof. Dr. Gregory Schopen โดยกล่าวถึงวิธีวิจัยของ “ทฤษฎีของ Hirakawa” ว่า “ไม่มีคุณค่าควรแก่การนำมาพิจารณา” ซึ่งในความเป็นจริงแล้ว วิธีวิจัยของ “ทฤษฎีของ Hirakawa” มีคุณค่าและความน่าเชื่อถือมากกว่างานวิจัยหลายๆ ชิ้นของนักวิชาการที่ออกมาปฏิเสธทฤษฎีดังกล่าวเสียอีก หากเพียงแต่ว่าใน “ทฤษฎีของ Hirakawa” มีจุดผิดพลาดเพียงจุดเดียว คือ การตีกรอบความคิดและให้ความสำคัญกับสมมติฐานที่ว่า “การกำเนิดของมหายานไม่มีส่วนเชื่อมโยงกับฝ่ายหินยาน” มากจนเกินไป ซึ่งหากทลายกรอบความคิดนี้ออกไป จะเห็นได้ว่า “การตัดสินคุณค่าของเอกสารที่นำมาประกอบการวิจัย” “วิธีการกลั่นกรองข้อมูล” “การแบ่งประเภทและปริมาณของเอกสารประกอบการวิจัย” หรือแม้แต่ “ตรรกะที่นำมาใช้ในการวิจัย” ทั้งหมดนี้ล้วนถือเป็นนวัตกรรมใหม่ที่ก้าวมาอยู่ในจุดสูงสุดทั้งสิ้น ถึงแม้ว่าบทสรุปของงานวิจัยที่ออกมาจะมีบทสรุปที่ผิดพลาดไป แต่วิธีวิจัยของ Prof. Dr. Akira Hirakawa ถือได้ว่ามีคุณค่ายิ่งในงานวิจัยด้านนี้ ซึ่งแม้จะล่วงกาลผ่านมาถึงปัจจุบันก็ยังไม่แปรเปลี่ยนกล่าวคือในการศึกษาหาที่มาของพระพุทธศาสนามหายานงานวิจัยของ Prof. Dr. Akira Hirakawa เป็นสิ่งที่จำเป็นและไม่สามารถขาดได้

เพราะฉะนั้น หากมองเพียงแต่บทสรุปของงานวิจัยที่ออกมาในช่วงหลัง อาจทำให้เข้าใจไปว่าได้กลับไปสู่สมมติฐานหรือทฤษฎีเดิมที่กล่าวไว้ว่า “มหายานมีต้นกำเนิดมาจากหินยาน” แต่แท้ที่จริงแล้ว ได้มีการนำ “ทฤษฎีของ Hirakawa” เป็นฐานในการพัฒนารูปแบบงานวิจัยจนเกิดเป็นปรากฏการณ์ใหม่ในวงการพุทธศาสตร์ กล่าวคือ บทสรุปไม่ได้จบเพียงแค่ว่า “มหายานเกิดจากนิกายย่อยของมหาสาณิกะ” อีกต่อไป แต่ขยายขอบเขตการศึกษาวิจัยไปถึงจุดที่ว่าเหตุใดการเคลื่อนไหวทางสาณารูปแบบใหม่อย่าง “มหายาน” จึงเกิดขึ้นพร้อมกันและขยายตัวออกไปในสังคมยุคนั้น ทั้งๆ ที่มีพระพุทธานา กลุ่มดั้งเดิมซึ่งถือได้ว่ามีความมั่นคงและมีประวัติศาสตร์อันยาวนานอย่าง “หินยาน” อยู่เดิมแล้ว จึงเป็นปัญหาที่ยากและท้าทายในการแสวงหาคำตอบอยู่ในปัจจุบัน

ไม่ว่าจะเป็น “ทฤษฎีของ Hirakawa” หรือแนวคิดดั้งเดิมที่กล่าวไว้ว่า “มหายานเกิดจากมหาสาณิกะ” ก็ตาม แม้จะสามารถแสดงให้เห็นถึงแผนภาพการเกิดขึ้นของ “มหายาน” ได้ แต่ก็ยังไม่สามารถตอบคำถามที่ว่าด้วยความจำเป็นในการกำเนิดได้ เหตุใดพระพุทธานา ในยุคนั้นจึงจำเป็นต้องมีการเคลื่อนไหวในรูปแบบใหม่เกิดขึ้น เหตุใดปรากฏการณ์ที่ไม่ปรากฏในสาณาอื่นในอินเดียแต่มาปรากฏเฉพาะพระพุทธานาเท่านั้น เหตุใดทฤษฎีหรือสมมติฐานเหล่านั้นจึงไม่อาจตอบคำถามเหล่านี้ได้ ผู้เขียนพบว่านั่นเป็นเพราะทฤษฎีหรือสมมติฐานเหล่านั้นมุ่งหาคำตอบจาก “คัมภีร์ฝ่ายมหายาน” นั่นเอง

ปรากฏการณ์การเกิดขึ้นของ “มหายาน” จะต้องมีสาเหตุอย่างแน่นอน และสาเหตุนั้นควรที่จะปรากฏก่อนที่ “มหายาน” จะเกิดขึ้น ดังนั้นในการแสวงหาคำตอบทั้งหลายดังกล่าวแทนที่จะหาคำตอบจากคัมภีร์หรือบันทึกที่เกิดภายหลังจากที่ “มหายาน” เกิดขึ้นแล้ว ควรที่จะ

กลับไปหาคำตอบจากคัมภีร์หรือบันทึกที่เกิดขึ้นในขั้นก่อนที่ “มหายาน” จะเกิดขึ้น ดูจะสมเหตุสมผลกว่า และทราบเท่าที่เรายังไม่มีข้อมูลในขั้นก่อนที่ “มหายาน” จะเกิดขึ้นอย่างเพียงพอแล้วคงยากที่จะสามารถตอบคำถามทั้งหลายดังกล่าวได้ แต่แน่นอนว่าข้อมูลดังกล่าวนี้ย่อมมีความเป็นไปได้ที่จะปรากฏหลงเหลืออยู่ในคัมภีร์หรือบันทึกต่างๆ ภายหลังจากที่ “มหายาน” เกิดขึ้นแล้ว ดังนั้นเราจึงไม่สามารถปฏิเสธการค้นหาคำตอบจากหลักฐานทั้งหลายเหล่านี้ หากแต่ว่าจะค้นหาคำตอบเรื่องการกำเนิดของ “มหายาน” เพียงจากหลักฐานคัมภีร์ฝ่าย “มหายาน” แล้ว คงยากที่จะก้าวข้ามขีดจำกัดดังที่เป็นมาได้¹⁵

นอกจากนี้ ถ้าสมมติว่า “มหายาน” มีต้นกำเนิดมาจากแนวคิดเพียงหนึ่งเดียวโดยบุคคลใดบุคคลหนึ่งแล้ว คำตอบของคำถามทั้งหลายเหล่านั้นย่อมมีความเป็นไปได้สูงที่จะปรากฏอยู่ในคัมภีร์ของ “มหายาน” และหากเป็นเช่นนั้นคำถามทั้งหลายเหล่านี้ น่าจะได้คำตอบไปเรียบร้อยแล้วตั้งแต่ในอดีต แต่ทว่าตลอดระยะเวลาอันยาวนานในการศึกษาวิจัยกลับยังไม่สามารถให้คำตอบในเรื่องเหล่านี้ได้ ยิ่งไปกว่านั้นผลการวิจัยยังไม่สามารถสรุปลงได้อีกว่า “มหายานมีต้นกำเนิดมาจากแนวคิดเพียงหนึ่งเดียว” ทั้งนี้เป็นเพราะสาเหตุดังที่กล่าวไว้แล้วในข้างต้นว่า การเคลื่อนไหวของ “มหายาน” นั้นไม่ได้เกิดขึ้นจากต้นกำเนิดเพียง

15 ในการศึกษาคำตอบในเรื่องการกำเนิดของพระพุทธศาสนา มหายานนั้น จะต้องศึกษาจากคัมภีร์หรือบันทึกที่เกิดขึ้นในขั้นก่อนการกำเนิดนั้น ซึ่งแท้ที่จริงแล้วผู้ที่นำวิธีการดังกล่าวเข้ามาก็คือ Prof. Dr. Akira Hirakawa โดยในงานวิจัยได้นำ “พระวินัยปิฎก” ที่ปรากฏในนิกายต่างๆ เข้ามาเพื่อศึกษาวิถีชีวิตของคณะสงฆ์ในยุคนั้น โดยนำมาเปรียบเทียบกับวิถีชีวิตของพระโพธิสัตว์ที่ปรากฏในคัมภีร์มหายาน ทำให้ทราบถึงความสัมพันธ์และความเชื่อมโยง แต่ทว่าในงานวิจัยนั้นได้ให้ความสำคัญกับสมมติฐานที่ว่า “มหายานเกิดจากกลุ่มของคฤหัสถ์” มากเกินไป จึงทำให้การตีความบางอย่างผิดพลาดไป จนเป็นเหตุให้บทสรุปที่ออกมามีความคลาดเคลื่อน

หนึ่งเดียว เป็นปรากฏการณ์ทางสังคมประเภทหนึ่งที่เกิดขึ้นพร้อมๆ กันในสมัยเดียวกัน ดังนั้นจึงไม่ใช่เรื่องง่ายที่ผู้ใดผู้หนึ่งในยุคนั้นจะสามารถเห็นภาพรวมทั้งหมด และเมื่อเป็นเช่นนั้น คำถามเหล่านั้นที่เกิดขึ้นในวงวิชาการจึงไม่อาจมีบุคคลใดบุคคลหนึ่งในยุคนั้นที่สามารถรู้เห็นเรื่องราวทั้งหมดได้อย่างถูกต้องครบถ้วน และเมื่อบุคคลเหล่านั้นได้แต่ง “คัมภีร์มหายาน” ขึ้นมาจึงคาดหวังได้ยากว่าเรื่องราวทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับการกำเนิดของ “มหายาน” จะถูกบันทึกไว้ได้อย่างถูกต้องครบถ้วนเช่นเดียวกัน

ความหมายของ “สังฆเภท” ที่เปลี่ยนไป

ผู้เขียนได้อาศัยหลักฐานที่ไม่เกี่ยวข้องโดยตรงกับพระพุทธศาสนาฝ่าย “มหายาน” อาทิ จารึกพระเจ้าอโศก พระวินัยปิฎก รวมถึงคัมภีร์พระอภิธรรมต่างๆ ในการสืบค้น ซึ่งทำให้สามารถเห็นถึงสภาพของพระพุทธศาสนาในช่วงก่อนที่ “มหายาน” จะถือกำเนิดขึ้นได้อย่างชัดเจนระดับหนึ่ง¹⁶ และทำให้ผู้เขียนได้เห็นถึงเหตุการณ์ที่อาจนำไปสู่สาเหตุของการกำเนิด “มหายาน” ซึ่งผู้เขียนได้ตั้งสมมติฐานหนึ่งขึ้นมาเพื่อเป็นตัวอย่างหนึ่งของงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการกำเนิดของ “มหายาน” ในปัจจุบัน โดยรายละเอียดที่เกี่ยวข้องกับวิธีวิจัยทั้งหมดจะขอละไว้ ณ ที่นี้ จะขอกล่าวไว้เพียงบทสรุปโดยย่อดังต่อไปนี้

พระพุทธศาสนาแต่เดิมนั้นมีต้นกำเนิดมาจากคำสอนของพระศากยमुณีพุทธเจ้าเพียงหนึ่งเดียว ดังนั้นจึงมีแนวคำสอนเพียงหนึ่งเท่านั้น ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ปกติที่เกิดขึ้น และพระพุทธศาสนาในยุคนั้นมีระเบียบปฏิบัติของหมู่สงฆ์ที่อยู่ร่วมกันเรียกว่า “พระวินัย” โดยหมู่สงฆ์ทั้งหมดมีหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบต่างๆ ที่มีมาใน “พระวินัย”

ดังกล่าว และหนึ่งในระเบียบปฏิบัตินั้นมีข้อหนึ่งที่ได้กล่าวถึง “ข้อห้ามในการทำสังฆเภท”¹⁷

การทำสังฆเภท คือ การทำให้หมู่สงฆ์แตกแยก เป็นการทำลายความเป็นหนึ่งของพระพุทธศาสนา ซึ่งถือว่าเป็นโทษร้ายแรงที่สุดประการหนึ่งในพระพุทธศาสนาโดย “ผู้ที่ชวนขวายเป็นเพื่อทำสังฆเภท” ดังกล่าวจะต้องอาบัติสังฆาติเสส ที่เป็นอาบัติหนักประเภทหนึ่ง¹⁸

สำหรับการทำสังฆเภทดังกล่าวนี้มีลักษณะที่เป็นรูปธรรมอย่างไรวินิจฉัยในเรื่องนี้ “พระวินัย” ได้กล่าวไว้โดยสังเขปว่า “ผู้มีแนวคิดอันเป็นปฏิปักษ์ต่อพระศาสนามุณีพุทธเจ้ารวบรวมพลพรรค และตั้งเป็นหมู่สงฆ์หมู่ใหม่ขึ้น พุทธิกกรรมเช่นนี้เรียกว่าการทำสังฆเภท” แต่ต่อมาในภายหลังในสมัยของพระเจ้าอโศกได้มีเหตุการณ์การแบ่งแยกนิกายเกิดขึ้น จึงเป็นสาเหตุที่ทำให้ความหมายของสังฆเภทได้ถูกปรับเปลี่ยนไปเป็น “ในหมู่สงฆ์หมู่เดียวกัน เมื่อมีการแบ่งออกเป็น 2 ฝ่าย และได้ทำสังฆกรรมแยกขาดจากกัน ลักษณะเช่นนี้เรียกว่าการทำสังฆเภท” กล่าวคือ “แม้จะมีผู้ที่มีความเห็นแตกต่างกันในคำสอน หากแต่ลงสังฆกรรมด้วยกันแล้ว ถือว่าบุคคลทั้งหมดนั้นยังคงเป็นหมู่สงฆ์ในพระพุทธศาสนาหมู่เดียวกัน” ซึ่งจะเห็นได้ว่านิยามความหมายของ “การทำสังฆเภท” ได้มีการปรับเปลี่ยนไป และเมื่อเป็นเช่นนี้จึงทำให้เราเห็นว่า พระพุทธศาสนาภายหลังจากนั้นเริ่มมีทัศนคติที่เปลี่ยนไปในเรื่องของการทำสังฆเภทที่ว่า “แม้จะมีความแตกต่าง

17 ภิกขุปาฏิโมกข์ สังฆาติเสสข้อที่ 10 และภิกขุณีปาฏิโมกข์ สังฆาติเสสอันเป็นสาธารณบัญญัติข้อที่ 4

18 ที่กล่าวว่า “ผู้ที่ชวนขวายเป็นเพื่อทำสังฆเภท” (saṅghassa bhedāya parakkameyya) จะต้องอาบัติสังฆาติเสสนั้นเป็นเพราะว่าบุคคลดังกล่าวยังถือว่าอยู่ในหมู่สงฆ์ แต่สำหรับ “ผู้ที่ลงมือทำสังฆเภทไปแล้ว” ถือว่าไม่ได้อยู่ในหมู่สงฆ์อีกต่อไป ดังนั้นจึงไม่มีความหมายที่จะปรับอาบัติในบุคคลดังกล่าว แต่วิบากของผู้ที่ทำสังฆเภทนั้นจะต้องไปสู่นิรยภูมิ

ในเนื้อหาด้านแนวคำสอน แต่หากมีการทำสังฆกรรมร่วมกันถือว่าบุคคลทั้งหมดนั้นยังคงเป็นหมู่สงฆ์เดียวกันในพระพุทธศาสนา ดังนั้นจึงควรมีความสมานฉันท์กันในการทำสังฆกรรม” ดังนั้นถ้าแนวความคิดที่จะผนึกคำสอนในพระพุทธศาสนาให้เป็นปึกแผ่นเดียวกัน เริ่มมีการสั่นคลอนและแตกแยกกันออกไปครั้งหนึ่งแล้วก็ยากที่จะหยุดกระแสคลื่นของแนวความคิดอันหลากหลายดังกล่าวได้ ภายหลังจากนั้นแม้วิวัฒนาการในการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นรูปธรรมจะยังไม่เป็นที่ชัดเจน แต่ก็ทำให้เราสามารถเห็นถึง “จุดพลิกผัน” ที่ทำให้ภายในพระพุทธศาสนาเกิดการยอมรับความมีอยู่ของแนวคำสอนอันหลากหลายหลากนิกาย และหากเราพิจารณาจากจุดพลิกผันนี้ที่ทำให้เกิดปรากฏการณ์ของการพัฒนาแนวคำสอนใหม่ขึ้นพร้อมๆ กันในแต่ละภูมิภาคแล้ว การอธิบายถึงปรากฏการณ์ที่ว่าพระพุทธศาสนาฝ่าย “มหายาน” นั้นเกิดขึ้นพร้อมๆ กันจากฝ่าย “หินยาน” ก็จะเห็นว่าเป็นสมมติฐานที่สมเหตุสมผล¹⁹

สมมติฐานของผู้เขียนจึงสนับสนุนแนวความคิดที่ว่า “มหายานเกิดขึ้นจากภายในหินยาน” ซึ่งหากมองโดยผิวเผินแล้วก็ดูเหมือนจะไม่มีอะไรที่แตกต่างกัน แต่ผู้เขียนเองอยากจะพิจารณาถึงสมมติฐานที่ขยายออกไปอีกกล่าวคือ “มหายาน” ไม่ได้เกิดจากพระพุทธศาสนาฝ่าย “หินยาน” เสียทีเดียว หากแต่ทั้ง “มหายาน” และ “หินยาน” มีปรากฏการณ์ร่วมที่

19 ในความเห็นดังกล่าวนี้ แม้จะเป็นเพียงการคาดการณ์ก็ตาม แต่แนวคำสอนต่างๆ ในพระพุทธศาสนาที่เกิดขึ้นมาในภายหลัง น่าจะเกิดจากแนวความคิดที่ว่า “แม้จะไม่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนายุคต้นอย่างนิกาย (Nikāya) หรืออาคม (Āgama) ก็ตาม แต่หากเป็นสิ่งที่แสดงถึงเจตนารมณ์ของพระพุทธองค์แล้ว ควรนำเข้ามาอยู่ในคำสอนของพระพุทธองค์ด้วย” ซึ่งหากเราสามารถให้ความกระจ่างในเรื่องวิวัฒนาการของประวัติศาสตร์ในช่วงนี้ได้อย่างชัดเจน ก็จะเป็นจุดสำคัญในการเชื่อมโยงถึงการกำเนิดขึ้นของพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน ในประเด็นดังกล่าวนี้สามารถศึกษาเพิ่มเติมได้ใน Sasaki (2002a)

เหมือนกัน กล่าวคือ พระพุทธศาสนานิกายต่าง ๆ ที่มีชื่อเฉพาะของนิกายตนเอง อาทิ “ธรรมคุปตกะ” (Dharmaguptaka 法藏部) หรือ “มหีสาสกะ” (Mahīśāsaka 化地部) ย่อมที่จะยอมรับการมีอยู่ของแต่ละนิกายซึ่งเมื่อลองพิจารณาดูจะพบว่า สภาวะของพระพุทธศาสนานิกายต่าง ๆ ดังกล่าวนี้นหากขาดเสียซึ่งเงื่อนไขที่มีการยอมรับแนวคิดที่แตกต่างกันเสียแล้ว ย่อมไม่อาจที่จะเกิดขึ้นได้ สภาวะการยอมรับการมีอยู่ของนิกายย่อยต่างๆ ในนิกายหลักนี้เป็นปรากฏการณ์เดียวกันกับการกำเนิดขึ้นของ “มหายาน” ด้วยเหตุนี้จึงกล่าวว่าพระพุทธศาสนาทั้งฝ่าย “มหายาน” และ “หินยาน” เป็นปรากฏการณ์ใหม่ที่เกิดขึ้นจากการยอมรับการมีอยู่ของแนวคำสอนที่แตกต่างกันในพระพุทธศาสนาแต่เนื่องด้วยความเร็วของวิวัฒนาการของฝ่าย “มหายาน” และ “หินยาน” มีความแตกต่างกันจึงอาจทำให้เข้าใจได้ว่า “พระพุทธศาสนามหายานเกิดจากภายในพระพุทธศาสนาหินยานนิกายต่างๆ”²⁰

การกำเนิดขึ้นของพระพุทธศาสนามหายาน

ถ้าหากสมมติฐานของผู้เขียนดังกล่าวได้รับการยอมรับ พระพุทธศาสนามหายานควรจะมีทิศทางในการกำเนิดขึ้นดังต่อไปนี้

1. พระพุทธศาสนามหายาน กำเนิดขึ้นมาจากภายในหมู่สงฆ์ของพระพุทธศาสนาที่สืบมาแต่ครั้งพระศากยมุนีพุทธเจ้า ไม่ได้มีกำเนิดมาจากกลุ่มของคฤหัสถ์ผู้ครองเรือนนอกเช่นที่ “ทฤษฎีของ Hirakawa” กล่าวไว้ แต่เป็นที่คาดคะเนได้ว่าหมู่สงฆ์ของพระพุทธศาสนามหายานนี้ได้รับการสนับสนุนจากทางฝ่ายคฤหัสถ์ ดังนั้นหากจะกล่าวโดยละเอียดแล้ว อาจกล่าวได้ว่า “พระพุทธศาสนามหายาน มีต้นกำเนิดมาจากหมู่สงฆ์

กลุ่มหนึ่ง รวมกับคฤหัสถ์ผู้สนับสนุนกลุ่มหนึ่ง” นั่นเอง²¹

2. พระพุทธศาสนาหินยานนิกายต่างๆ กว่า 20 นิกายและพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานที่เกิดขึ้น ต่างมีปรากฏการณ์ร่วมที่เหมือนกัน กล่าวคือ การยอมรับการมีอยู่ของแนวคำสอนที่แตกต่างกัน ดังนั้นแทนที่จะมองว่าพระพุทธศาสนาทั้งสองฝ่ายมีความขัดแย้งกัน เราควรจะมองไปที่ปรากฏการณ์ร่วมที่เหมือนกันดังกล่าว และเมื่อเป็นเช่นนี้การคำนึงถึงประเด็นเกี่ยวกับการขัดแย้งของทั้งสองฝ่ายก็อาจหมดไป

3. มีแนวความคิดที่กำลังก้ำกึ่งระหว่างพระพุทธศาสนาหินยานและมหายาน กล่าวคือ แนวคิดที่เราไม่อาจจะบ่งไปได้อย่างชัดเจนว่าเป็นแบบ “หินยาน” หรือ “มหายาน” ด้วยเหตุที่ว่า ถ้าพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานเกิดจากพระพุทธศาสนาฝ่ายต่างๆ แล้ว กระบวนการกำเนิดนั้นควรจะต้องมีส่วนจากแนวคิดที่กำลังก้ำกึ่งระหว่างทั้งสองฝ่าย ถ้าสมมติว่าเราลองขีดเส้นแบ่งระหว่าง “มหายาน” และ “หินยาน” แล้ว ควรจะต้องมีแนวคิดอะไรบางอย่างที่อยู่ระหว่างแนวคิดดั้งเดิมที่ว่า “เป้าหมายของเราคือการบรรลุเป็นพระอรหันต์” กับแนวคิดใหม่ที่ว่า “เรามุ่งหมายความเป็นพระพุทธเจ้า” และยากที่จะยอมรับว่าแนวคิดใหม่ดังกล่าวจะเกิดขึ้นโดยปัจจุบันทันด่วนกล่าวคือ ในโลกของพระพุทธศาสนาฝ่าย “หินยาน” ที่มุ่งหมายความเป็นพระอรหันต์ แม้จะไม่มีแนวคิดที่ว่า “เราสามารถเป็นพระพุทธเจ้าได้” ก็ตาม แต่น่าจะมีแนวคิดที่ว่า “ควรมีวิธีที่ทำให้เป็นพระพุทธเจ้าได้” และเมื่อแนวคิดนี้ค่อยๆ ก่อตัวขึ้นทีละน้อยจนกระทั่งเกิดความมั่นใจถึงความเป็นไปได้ ความหวังใหม่ที่ว่า “แม้พวกเรา ก็สามารถเป็นพระพุทธเจ้าได้” จึงบังเกิดขึ้น ซึ่งกระบวนการดังกล่าวนี้ก็ดูเป็นธรรมชาติ ดังนั้นการมีอยู่ของแนวความคิดที่กำลังก้ำกึ่งของทั้งสองฝ่ายจึงเป็นสิ่งที่เราควรนำมาพิจารณาด้วย

21 ในงานวิจัย Fujita (2007: 273-275) ได้กล่าวถึงแสดงถึงความเห็นพ้องในทฤษฎีดังกล่าวเช่นกัน

4. ถ้าการยอมรับการมีอยู่ของแนวคำสอนที่แตกต่างกันเป็นสาเหตุของการกำเนิดขึ้นของพระพุทธศาสนามหายานแล้ว พระพุทธศาสนามหายานก็ควรจะมีต้นกำเนิดที่หลากหลาย เมื่อเป็นเช่นนั้น การศึกษาวิจัยในเรื่องการกำเนิดของพระพุทธศาสนามหายานจึงไม่ควรที่จะมุ่งไปที่นิกายใดนิกายหนึ่งโดยเฉพาะ จริงอยู่ว่าการศึกษเจาะลึกในนิกายใดหนึ่งนิกายหนึ่งเป็นกระบวนการหนึ่งของการวิจัย เพียงแต่เราไม่ควรให้แนวคิดที่ว่า “มหายานเกิดจากต้นกำเนิดเพียงหนึ่งเดียว” มาครอบไว้ตั้งแต่ต้น ซึ่งหากเราถูกแนวคิดนี้ครอบไว้ตั้งแต่ต้นเสียแล้วก็ยากที่จะสาวกลับไปถึงต้นกำเนิดที่แท้จริงของการกำเนิดพระพุทธศาสนามหายานได้ ดังจะกล่าวในลำดับต่อไป

บทส่งท้ายจากผู้แปลและเรียบเรียง

จากบทความในตอนที่ 1 นี้ ผู้เขียนได้แสดงถึงประวัติศาสตร์การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการกำเนิดของพระพุทธศาสนามหายานไว้ได้อย่างน่าสนใจ ซึ่งทำให้ผู้ที่มาศึกษาในภายหลังเข้าใจถึงสมมติฐานและทฤษฎีต่างๆ ที่เกิดขึ้นในช่วงกว่าครึ่งศตวรรษที่ผ่านมา นอกจากนี้ผู้เขียนยังได้แสดงถึงสมมติฐานที่เกิดขึ้นจากการศึกษาของผู้เขียนเอง ทำให้เราได้เห็นถึงความเป็นไปได้ใหม่ในอีกรูปแบบหนึ่ง อันจะเป็นพื้นฐานของการศึกษาวิจัยในด้านนี้สำหรับนักวิจัยรุ่นใหม่สืบต่อไป สำหรับบทความในตอนที่ 2 นั้นจะได้กล่าวถึงทิศทางและขอบเขต รวมถึงการเปรียบเทียบผลการศึกษาวิจัยของผู้เขียนกับงานวิจัยในอดีต ส่วนว่าจะมีความเข้มข้นเพียงใดนั้น โปรดติดตามในวารสารธรรมธารารุ่นต่อไป

บรรณานุกรม

BAREAU, André.

1955 *Les sectes bouddhiques du Petit Véhicule*. Saigon: Ecole française d'Extrême-Orient.

BRAARBIG, Jens, et al., ed.

2000 *Manuscripts in the Schøyen Collection: Buddhist Manuscripts 1*. Oslo: Hermes Publishing.

ENDŌ, Toshiichi (遠藤敏一).

1997 *Buddha in Theravada Buddhism*. Dehiwala: Buddhist Cultural Centre.

2004 "Pāri chūshaku bunken ni arawareta Buddakan to sono suriranka teki henyō パーリ註釈文献に現れた仏陀観とそのスリランカ的変容 (ทรรศนะเกี่ยวกับพระพุทธเจ้าที่ปรากฏในอรรถกถาบาลีและการเปลี่ยนแปลงทรรศนะนั้นในศรีลังกา)." *Bukkyōgaku kenkyū* 仏教研究 33: 33-50.

FUJITA, Kōtatsu (藤田宏達).

2007 *Jōdosanbukyō no kenkyū* 浄土三部経の研究 (การศึกษาวิจัยพระสูตรไตรภาคของนิกายสุขาวดี). Tokyo: Iwanami Shoten.

HARRISON, Paul.

- 1987 "Who Gets to Ride in the Great Vehicle? Self-Image and Identity Among the Followers of the Early Mahāyāna." *Journal of the International Association of Buddhist Studies* 10 (1): 67-89.
- 1995a "Searching for the Origins of the Mahāyāna: What Are We Looking For?" *The Eastern Buddhist* (New Series) 28 (1): 48-69.
- 1995b "Some Reflections on the Personality of the Buddha." *Ōtani Gakuhō* 大谷学報 74 (4): 1-28.
- 2003 "Mediums and Messages: Reflections on the Production of Mahāyāna Sūtras." *The Eastern Buddhist* (New Series) 35 (1/2): 115-151.

HAKAMAYA, Noriaki (袴谷憲昭).

- 2002 *Bukkyō kyōdanshi ron* 仏教教団史論 (ประวัติศาสตร์คณะสงฆ์ในพระพุทธศาสนา). Tokyo: Daizō Shuppan.

HIRAKAWA, Akira (平川彰).

- 1968 *Shoki Daijō Bukkyō no kenkyū* 初期大乘仏教の研究 (การศึกษาวิจัยพระพุทธศาสนาพุทธยุคต้น). Tokyo: Shunjūsha. Revised edition in Hirakawa Akira chosakushū 平川彰著作集 (รวมผลงานเขียนของฮิรากาว่า) vol. 3 (1989) and vol. 4 (1990).

KATSUMOTO, Karen (勝本華蓮).

- 2006 "Bosatsu no butsudō shugyō: Nanden Shogyōzōkyō oyobi sono chūshaku o chūshin to suru haramitsu no kenkyū" 菩薩の仏道修行 南伝『所行蔵経』およびその註釈を中心とする波羅蜜の研究』(วิธีปฏิบัติเพื่อความเป็นพุทธะของพระโพธิสัตว์: การศึกษาวิจัยเรื่องบารมีในคัมภีร์จริยาปฏิภาณและอรรถกถาบาลี). Ph.D. diss., Hanazono University.

MIZUNO, Kōgen (水野弘元).

- 1964 *Pāri Bukkyō o chūshin to shita Bukkyō no shinshiki ron* パーリ仏教を中心とした仏教の心識論 (จิตในพระพุทธศาสนากรณีศึกษาพระพุทธศาสนาสายบาลี). Tokyo: Sankibō Busshorin.

MORI, Sodō (森祖道).

- 1989 "Suriranka no Daijō Bukkyō ni tsuite スリランカの大乗仏教について (เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานในศรีลังกา)." *Indogaku Bukkyōgaku kenkyū* 印度学仏教学研究 38 (1): 425-420.
- 1999 *Mahāyāna Buddhism in Sri Lanka*. Report published with a grant-in-aid from the Ministry of Education, Culture, Sports, Science and Technology. (The bibliography gives an exhaustive listing of previous research in this field, including Mori's own research.)

2006 "Suriranka Daijō Bukkyō kenkyū josetsu スリランカ大乘
 仏教研究序説 (ความนำในการศึกษาวิจัยพระพุทธศาสนา
 มหายานในศรีลังกา)." *Taishō daigaku sōgō Bukkyō
 kenkyūjo nenpō* 大正大学総合仏教研究所年報 28:
 113-133.

NATTIER, Jan.

2003 *A Few Good Men: The Bodhisattva Path According
 to the Inquiry of Ugra (Ugrapariṣṭcchā)*. Honolulu:
 University of Hawai'i Press.

SAKURABE, Hajime (櫻部建), and Shunpei UYAMA (上山春平).

1969 *Bukkyō no shisō 2: sonzai no bunseki (Abidaruma)*
 仏教思想 2: 存在の分析〈アビダルマ〉 (แนวคิดในพระพุทธ-
 ศาสนา 2: "อภิธรรม" วิเคราะห์สภาวะความมีอยู่). Tokyo:
 Kadokawa Shoten.

SASAKI, Shizuka (佐々木閑).

1989-1999 "Buddhist Sects in the Aśoka Period" (8 articles).
Bukkyō kenkyū 仏教研究 18: 188-191 (1989), 21:
 157-176 (1992), 22: 167-199 (1993), 23: 55-100
 (1994), 24: 165-180 (1995), 25: 29-63 (1996),
 27: 1-55 (1998), 28: 1-10 (1999).

1997 "A Study on the Origin of Mahāyāna Buddhism."
The Eastern Buddhist (New Series) 30 (1): 79-113.

- 1998 "Buha bunpa zu no hyōki hōhō 部派分派図の表記方法 (วิธีเขียนแผนภาพการแบ่งนิกายในพระพุทธศาสนา)." *Indogaku Bukkyōgaku kenkyū* 印度学仏教学研究 47 (1): 385-377.
- 2000 *Indo Bukkyō hen'i ron: naze Bukkyō wa tayōka shita no ka* インド仏教変移論: なぜ仏教は多様化したのか (การเปลี่ยนแปลงของพระพุทธศาสนาในอินเดีย: เหตุใดพระพุทธศาสนาจึงปรับเปลี่ยนไปสู่สภาพที่หลากหลาย). Tokyo: Daizō Shuppan.
- 2002a "Buha Bukkyō no gainen ni kansuru isasaka kimyō na teigen 部派仏教の概念に関するいささか奇妙な提言 (ความเห็นที่ค่อนข้างแปลกเกี่ยวกับพระพุทธศาสนายุคแบ่งแยกนิกาย)." *Sakurabe Hajime hakase kiju kinen ronshū: shoki Bukkyō kara Abidaruma e* 櫻部建博士喜寿記念論集: 初期仏教からアビダルマへ (รวมผลงานวิจัยในวาระฉลองสิริอายุครบ 77 ปี ดร. ซากุระเบะ ฮาจิเมะ: จากพระพุทธศาสนายุคต้นถึงยุคอภิธรรม): 57-71, Kyoto: Heirakuji Shoten.
- 2002b "Method of 'Buddhist Sects in the Aśoka Period'." *Mori Sodō hakushi shōju kinen: Bukkyōgaku Indogaku ronshū* 森祖道博士頌寿記念: 仏教学インド学論集 (รวมผลงานวิจัยในวาระฉลองอายุวัฒนมงคล ดร. โมริ โซโดะ: พุทธศาสตร์ศึกษาและอินเดียศึกษา): 311-333, Hamamatsu: Kokusai Bukkyōto Kyōkai.

- 2004 "Araṇya Dwellers in Buddhism." *Bukkyō kenkyū* 仏教研究 32: 1-13.
- 2009 "A Basic Approach for Research on the Origins of Mahāyāna Buddhism." *Acta Asiatica* 96: 25-46.
- 2011 "Daijō Bukkyō kigenron no tenbō" 大乘仏教起源論の展望 (มุมมองในการศึกษาการกำเนิดของพระพุทธศาสนา มหายาน). *Shirīzu Daijō Bukkyō 1: Daijō Bukkyō to wa nani ka* シリーズ大乘仏教1: 大乘仏教とは何か (ซีรีส์ พระพุทธศาสนา มหายาน: 1 พระพุทธศาสนา มหายาน คืออะไร): 73-112. Tokyo: Shunjūsha.

SCHOPEN, Gregory.

- 1975 "The Phrase '*sa prthivīpradeśaś caityabhūto bhavet*' in the *Vajracchedikā*: Notes on the Cult of the Book in the Mahāyāna." *Indo-Iranian Journal* 17: 147-181. Reprinted in id., *Figments and Fragments of Mahāyāna Buddhism in India: More Collected Papers*: 25-62. Honolulu: University of Hawai'i Press (2005).
- 1979 "Mahāyāna in Indian Inscriptions." *Indo-Iranian Journal* 21: 1-19. Reprinted in id., *Figments and Fragments of Mahāyāna Buddhism in India*: 223-246.
- 1985 "Two Problems in the Transference of Merit." *Studien zur Indologie und Iranistik* 10: 9-47. Reprinted in id., *Bones, Stones, and Buddhist Monks: Collected Papers on the Archaeology, Epigraphy, and Texts of Monastic Buddhism in India*: 23-55. Honolulu: University of Hawai'i Press (1997).

- 1987 "*Burial Ad Sanctos and the Physical Presence of the Buddha in Early Indian Buddhism: A Study in the Archaeology of Religions.*" *Religion* 17: 193-225. Reprinted in id., *Bones, Stones, and Buddhist Monks*: 114-147.
- 2000a "The Mahāyāna and the Middle Period in Indian Buddhism: Through a Chinese Looking-Glass." *The Eastern Buddhist* (New Series) 32 (2): 1-25. Reprinted in id., *Figments and Fragments of Mahāyāna Buddhism in India*: 3-24.
- 2000b *Daijō Bukkyō kōki jidai: Indo no sōin seikatsu* 大乘仏教興起時代: インドの僧院生活 (ยุคสมัยที่พระพุทธศาสนาพุทธนิกายมหายานถือกำเนิดขึ้น: วิถีชีวิตภายในอารามสงฆ์ของอินเดียน). Translated by ODANI, Nobuchiyo (小谷信千代). Tokyo: Shunjūsha.
- SILK, Jonathan.
- 1994a "The Origins and Early History of the *Mahāratnakūṭa* Tradition of Mahāyāna Buddhism with a Study of the *Ratnarāśīsūtra* and Related Materials." Ph.D. diss., University of Michigan.
- 1994b "The Victorian Creation of Buddhism." *Journal of Indian Philosophy* 22: 171-196.

- 2002 "What, If Anything, Is Mahāyāna Buddhism? Problems of Definitions and Classifications." *Numen* 49 (4): 355-405. Reprinted in Paul Williams, ed., *Buddhism: Critical Concepts in Religious Studies 3: The Origins and Nature of Mahāyāna Buddhism: Some Mahāyāna Religious Topics*: 368-404. London: Routledge (2005).
- 2008 *Managing Monks: Administrators and Administrative Roles in Indian Buddhist Monasticism*. Oxford: Oxford University Press.

SHIMODA, Masahiro (下田正弘).

- 1997 *Nehangyō no kenkyū: Daijō kyōten no kenkyū hōhō shiron* 涅槃經の研究: 大乘經典の研究 方法試論 (การศึกษาวิจัยมหาปริณิพพานสูตร: วิธีการศึกษาวิจัยคัมภีร์พระพุทธศาสนามหายาน). Tokyo: Shunjūsha.
- 2009 "The State of Research on Mahāyāna Buddhism: The Mahāyāna as Seen in Developments in the Study of Mahāyāna Sūtras." *Acta Asiatica* 96: 1-23.

TSUKAMOTO, Keishō (塚本啓祥).

- 1966 *Kaitei zōho shoki Bukkyō kyōdan shi no kenkyū* 改訂増補初期仏教教団史の研究 (การศึกษาวิจัยประวัติศาสตร์คณะสงฆ์ในพระพุทธศาสนายุคต้น ฉบับปรับปรุง). Tokyo: Sankibō Busshorin.

WATANABE, Shōgo (渡辺章悟).

2010 "Daijō kyōdan no nazo 大乗教団のなぞ (ปริศนาของ
พุทธบริษัทมหายาน)." *Shin Ajia Bukkyō shi* 02
Indo II: Bukkyō no keiseito tenkai 新アジア仏教史 02
インド II: 仏教の形成と展開 (ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา
ในเอเชียฉบับใหม่ 02 อินเดีย II: การก่อกำเนิดและวิวัฒนาการ
ของพระพุทธศาสนา): 171-202, Kōsei Shuppan.